

Vier culturen en de zeven stralen John Algeo

John Algeo is professor emeritus Engelse taal en letterkunde aan de universiteit van Georgia. Hij was negen jaar President van de Theosophical Society in America en International Vice-President van de Theosophical Society Adyar.

Een recent boek getiteld, *Four Cultures of the West**, is een poging om de westerse geschiedenis te beschrijven in termen van vier stromen van denken en handelen. De schrijver is John W. O'Malley, lid van de Societas Jesu (Jezuïetenorde) en hoogleraar kerkgeschiedenis aan de Weston Jesuit School of Theology in Cambridge, Massachusetts. Zijn grote project om geschiedenis te schrijven vertoont een paar interessante parallellen met het theosofisch gedachtegoed, zowel in wat hij doet als in wat hij nalaat.

De vier culturen zijn de profetische, de academische, de humanistische en de artistieke. De eerste komt voort uit de joodse fundamenteën van de westerse beschaving, en de andere drie uit de hellenistische, maar alle vier culturen werden te groot voor waar ze ontstonden en verspreidden zich in allerlei richtingen. Ze kunnen in algemene zin als volgt worden gekenschetst.

De profetische cultuur bestaat uit hen die vervreemd zijn van de samenleving waarin zij zich bevinden, die een visie hebben over tot de manier waarop de dingen zouden moeten zijn en die of uit de samenleving terugtreden om hun eigen gemeenschap te vormen, of kruistochten op touw te zetten om de wereld te hervormen. Het zijn onder andere de profeten van het oude testament, Martin Luther, Martin Luther King, fundamentalisten van allerlei gezindten, voorstanders van afschaffing van de slavernij, martelaren en heremieten.

De academische cultuur bestaat uit intellectuelen wier natuurlijke ambiance de universiteit is, een typisch westerse instelling die is gewijd aan het vinden van waarheid door onderzoek en argument. Zij gaat terug tot Plato en Aristoteles, en omvat Thomas van Aquino en alle scholastici, Descartes, Galileo, Benjamin Franklin, Voltaire, Kant, Freud, Einstein, Derrida en de hele gevestigde academische wereld.

De humanistische cultuur is gewijd aan de dichtkunst, de retoriek en het algemeen belang. Zij tracht een verzameling aan literaire documenten over te brengen die zij ziet als basis voor het goede leven. Dat leverde voorbereidend, bas- en algemeen onderwijs en bijvoorbeeld opvattingen over wellevendheid,

wat een heer en een dame is. Zij omvat Cicero, Vergilius, Dante, Petrarca, Erasmus, de jezuïeten (de auteur van het boek is er zelf een), Eleanor Roosevelt en Winston Churchill.

De artistieke cultuur is afgeleid van de Griekse beeldhouwers zoals Phidias en Praxiteles, maar de focus van dit boek ligt bijna uitsluitend op christelijke religieuze en in het bijzonder liturgische kunst. Deze omvat onder andere de Hagia Sophia of Aya Sophia kathedraal in Istanboel, ceremoniële en gewijde kunst. Zij vermeldt heel weinig over seculiere, wereldse, of moderne kunst.

O'Malley erkent dat er andere 'culturen' zijn dan deze vier, ook in het westen, en zeker elders in de wereld, maar hij gelooft dat deze vier in het bijzonder van belang zijn bij het definiëren van de aard van de westerse beschaving, door hun interactie en soms conflict. De eigen religieuze en culturele achtergrond van de auteur en zijn professionele roeping als kerkhistoricus beïnvloeden onvermijdelijk zijn benadering van dit onderwerp en zijn waardering daarvan. In het begin van het boek verwijst hij naar een beroemde vraag, gesteld door Tertullianus, een vroege kerkvader, die beslist iemand was van de profetische cultuur: *Wat heeft Athene te maken met Jeruzalem?* Oftewel, wat is de waarde van seculiere cultuur voor een goed christen? De wisselwerking tussen deze vier culturen wordt opgevoerd als antwoord aan Tertullianus.

Een theosoof zou zich echter kunnen afvragen: Wat heeft de notie van de vier culturen te maken met theosofie? In feite kan dat tamelijk veel zijn. Theosofie stelt dat, vanaf het begin der dingen, zeven typen energie in wisselwerking staan om de kosmos fysiek, sociaal, conceptueel, spiritueel en op elke andere manier samen te stellen. Deze zeven energieën worden gewoonlijk de 'zeven stralen' genoemd. Alles – wij als individuen en personen, onze gemeenschappen, evolutionaire tijdperken enzovoort – wordt gevormd door de wisselwerking van deze zeven energetische emanaties van de primordiale Realiteit. O'Malley's vier culturen kunnen gezien worden als samenhangend met vier van de zeven stralen. De overeenkomst is niet volkomen en dat wat ontbreekt voor een volledige overeenkomst zegt ons iets over dat wat ontbreekt in de westerse samenleving. Wat nog belangrijker is, de stralen die niet gerepresenteerd zijn in de vier dominante culturen van het westen hebben ons juist nog meer te vertellen.

Om in omgekeerde volgorde verder te gaan, **de artistieke cultuur** komt duidelijk overeen, al is het enigszins onvolkomen, met de **vierde straal**, de straal van de kunstenaar (daar ieder van de zeven stralen gewoonlijk geassocieerd wordt met een iconische figuur die de energie ervan belichaamt). De onvolkomenheid in de overeenkomst is niet alleen omdat de auteur zijn visie van westerse kunst in de eerste plaats tot religieuze kunst en tot geschillen over iconoclasme (beeldenstorm) en dergelijke heeft beperkt (zoals te verwachten valt van een kerkhistoricus). Belangrijker is het feit dat de westerse samenleving nooit de essentie van de kunst heeft begrepen, maar geneigd is de kunst te behandelen als decoratie of als verklarend ('sermons in stones' of 'preken in steen' om Shakespeare's woorden te gebruiken). Dat wil zeggen dat men kunst liever als middel dan als doel gebruikt. Individuele kunstenaars, zoals Wassily Kandinsky (die sterk beïnvloed werd door de theosofie), keken wel in het hart van het kunstzinnige om de

essentie ervan te vinden als een esthetische yoga die de evolutie van de mensheid en de kosmos bevordert. De westerse maatschappij als geheel heeft kunst echter nooit op die manier benaderd.

Die essentie van de vierde straal kan opgeteld worden tot het woord 'harmonie'. Harmonie behelst het combineren van uiteenlopende zaken tot een algehele eenheid. Het gaat niet over gelijksoortigheid, maar over overeenkomsten temidden van andersoortigheid. Een gelijkenis van Confucius over harmonie vertelt dat je geen soep kunt maken van water alleen; je moet ook groente, specerijen, kruiden en allerlei verschillende bestanddelen hebben. De essentie van kunst is het koken van een pan soep, dat wil zeggen het combineren van verschillende onderdelen tot een samenhangend geheel. Nooit is er in de wereldgeschiedenis – in het oosten noch in het westen – een grotere behoefte geweest aan de energie van de vierde straal, de harmonie van de kunst, een yoga om evolutie te bevorderen, dan nu het geval is.

De humanistische cultuur is nauw verbonden met de **derde straal**, de straal van de filosoof of de filantroop. Ieder van de stralen heeft twee aspecten: ontvankelijk en productief. De filosoof ontvangt wijsheid en de filantroop past die productief toe voor het algemeen belang. O'Malley's humanistische cultuur bevat diezelfde twee aspecten. De literaire traditie die de basis gevormd heeft van algemeen onderwijs in het westen is ontvangen, gecultiveerd en overgebracht door de humanistische cultuur, maar de innerlijke doelstelling van het ontvangen, het cultiveren en het overbrengen ervan is noch cultureel chauvinistisch, noch dilettantistisch. Het verheerlijkt niet alleen maar het westen, noch is het een tijdverdrijf voor degenen die niets te doen hebben.

De essentie van de derde straal is veeleer iets waar het Engels en andere westerse talen geen goede term voor hebben. Confucius dacht dat het de opperste deugd was van het menselijk leven, en de Chinese term ervoor is *jen*, wat geen adequate vertaling kent, maar wel wordt weergegeven als menslievendheid, warmhartigheid of welwillendheid. *Jen* is wat wij mensen zullen zijn wanneer wij onze menselijke evolutie voltooid hebben en volkomen mens zijn geworden. *Jen* te hebben is volledig en authentiek menselijk te zijn. Eleanor Roosevelt, één van O'Malley's voorbeelden van humanistische cultuur, was geen filosofe, maar zij bezat een heleboel *jen*, ofwel menslievendheid (zij kreeg de Mensenrechten prijs van de Verenigde Naties - redactie).

De academische cultuur is zuiver **vijfde straal**, de straal van de wetenschapper, niet noodzakelijk 'wetenschapper' in de huidige beperkte zin (ofschoon zulke wetenschappers zeker vijfde straal zijn), maar in een oudere zin, van iemand die kennis over de wereld heeft of nastreeft, dat wil zeggen een intellectueel. De essentie van de vijfde straal is dus uiterlijke kennis. De Grieken zetten het westen op dat pad met hun onstilbare drang om te ontdekken hoe het universum in elkaar zit. Wetenschap en geleerdheid in hun algemeenheid zijn de moderne afgeleiden hiervan en de universiteit is hun westerse uitvalsbasis. De wetenschapper is in de grond ontvankelijk, iemand die alleen maar probeert de uiterlijke mysteries van het bestaan te begrijpen. Zijn productieve tegenhanger is de technoloog, die zulk begrijpen tracht toe te passen voor praktische doeleinden. De vijfde straal

is echter in de grond van de zaak lager manas, en houdt zich dus exclusief bezig met de empirische realiteit.

De essentie van de vijfde straal is kennis, kennis van hoe de wereld in elkaar zit. Daar wij dat nooit volledig kunnen weten totdat wijzelf de wereld zijn geworden en meer dan de wereld, is alle vijfde straal kennis onvolledig. En zo besteedt de academische cultuur haar tijd aan het debatteren over wat waar is, zonder ooit tot een slotsom in dat debat te komen. Toch heeft juist dat proces grote waarde. Het is *een open denkvermogen, ... een vurig verstand*, die noodzakelijke stappen zijn op de *Gulden Treden die leiden naar de Tempel van Goddelijke Wijsheid*.

Zoals *Aan de voeten van de Meester* ons vertelt: *Alle kennis is nuttig, en op een dag zul je alle kennis bezitten*. Wij en het westen moeten echter gehoor geven aan de volgende aanmaning: *maar zolang je er slechts een deel van hebt, zorg er dan voor dat het 't nuttigste deel is* (Uit: *Drie Wegen, één Pad*, blz. 200).

De profetische cultuur staat centraal in wat er gebeurd is in de westerse sociale en religieuze geschiedenis. Die oude profetische Tertullianus begon ermee door zijn vraag te stellen over Athene en Jeruzalem. Profeten roepen onrust op, dat is hun rol: de status quo te verstoren met de bedoeling deze te transformeren tot iets beters (volgens het oordeel van de profeet). Men is het er over het algemeen over eens dat sommige profeten goede dingen gedaan hebben, onder andere Martin Luther King en Mohandas Gandhi, maar andere profeten (we gebruiken de term in de zin van O'Malley) waren van een ander soort, zoals onder andere Adolf Hitler en Joseph Stalin. Wat alle profeten gemeen hebben is dat zij een visie hebben van wat er zou moeten zijn, en zij doen een beroep op anderen om zich ondergeschikt te maken aan de realisatie van die visie.

De profetische cultuur is fundamenteel de **zesde straal**, de straal van de gelovige. Nu denken wij normaliter bij gelovigen en vrome toewijding als zijnde goed en mild, maar dat is het receptieve of mystieke aspect van de zesde straal. Zijn productieve of toegepaste aspect scheidt de profeet en de profetische oproep tot revolutie. De profetische revolutionair is volkomen toegewijd aan een visie en vraagt diezelfde volkomen toewijding van anderen, in dienst van die visie. De essentie van de zesde straal is dus gehoorzaamheid: gehoorzaamheid aan een hogere realiteit, de onderwerping van onafhankelijkheid aan een groter goed – mild of gewelddadig, al naar gelang.

Hoe zit het nu met **de andere drie stralen** – die niet geïllustreerd worden door één van O'Malley's vier culturen? Ontbreken die in het westen? Beslist niet, maar zij vormen geen deel van het westen dat O'Malley trachtte te kenschetsen en waarvan hij de ontwikkeling wilde traceren. Het zijn de eerste, tweede en zevende straal, de begin- en eindpunten van het spectrum van de stralen, terwijl O'Malley alleen de middelste heeft behandeld. Bij het verwaarlozen van de zevende en tweede stralen kan O'Malley zich enigermate rechtvaardigen, want zij zijn inderdaad alleen als marginale energieën aanwezig in het westen. Door de eerste straal te verwaarlozen, werd O'Malley misschien verblind door zijn eigen culturele en religieuze achtergrond, waarin dit niet sterk naar voren komt, ofschoon het een machtige kracht geweest is in de recente westerse geschiedenis.

Om met de laatste te beginnen: **de zevende straal is de straal van de ritualist, van de ceremoniën.** O'Malley bespreekt weliswaar ritualen, maar hij beschouwt ze als een deel van de artistieke cultuur. Dat wil zeggen, hij beschouwt een ritueel als een voornamelijk artistieke voorstellingen of mimesis (de imitatie van het leven). Dat is waarschijnlijk in overeenstemming met de manier waarop ritualen over het algemeen bekeken worden in het westen, maar het oosten weet beter. In de eerste plaats is een ritueel niet iets wat gedaan wordt op speciale dagen (op zondagen of heilige dagen) en op speciale plaatsen (kerken of tempels). Ritualen beheersen het leven. Elke gewoontebehandeling is in feite een ritueel. Het verrichten van die conventionele handelingen, met bewustzijn van het ritueel in het hart, houdt in deze te voorzien van een transcendente betekenis. Confucius wist dit en dus beschouwde hij het juiste verrichten van een ritueel als van het allergrootste belang.

Confucius geloofde echter dat ritualen belangrijk waren om een andere en veel krachtiger reden. Ritualen zijn een uitdrukking op het fysieke plan van wat in het Sanskriet genoemd wordt *rta*, de eeuwige orde der dingen. Het woord ritueel gaat terug op een Indo-Europese wortel die betekent *bij elkaar passen*, die leidt tot andere woorden zoals *harmonie*, *kunst*, *rede*, *rekenkunde* en *orde*, dus is ritueel inderdaad verbonden met andere stralen, vooral de vierde en vijfde. Het is in zekere zin de dienstmaagd van alle andere stralen.

Een ritueel is niet iets wat alleen op het fysieke plan gedaan wordt. Zoals C.W. Leadbeater al zei: als ritualen juist uitgevoerd worden, vormen zij een verbinding (bedenk dat de Indo-Europese wortel betekent *bij elkaar passen*) tussen het fysiek gebied en ijlere realiteiten. Een behoorlijk ritueel bouwt tempels op de innerlijke gebieden, en door die tempels stroomt de kracht en de energie van de innerlijke gebieden uit over de wereld. Deze kracht van het ritueel is al bekend in het westen, onder sommige kerkmensen met betrekking tot kerkelijk ritueel en onder sommige Vrijmetselaren met betrekking tot maçonnieke riten, maar het vormt geen deel van het algemene westerse bewustzijn. Toch bestaat er een grote noodzaak in het westen voor het erkennen van de kracht en de waarde van het ritueel, in het dagelijks leven en ook als een spirituele praktijk om ons aan te passen aan de ijlere realiteiten van de kosmos.

De essentie van de **zevende straal is orde**, één van de woorden die afgeleid zijn van dezelfde oorspronkelijke wortel als ritueel. Het ritueel scheidt orde in het leven van het individu, in het leven van een gemeenschap en in het leven van de wereld. Dat doet zij door het op één lijn brengen van het individu, de gemeenschap en de wereld met de kosmische orde van *rta*. Dus de zevende Straal is een noodzaak van levensbelang voor de hele planeet.

De **tweede straal**, de **straal van de Leraar of Ziener**, is geheel overgeslagen in O'Malley's schema omdat deze volkomen verwaarloosd is in het westen. De actieve, productieve iconische figuur van de leraar loopt kans verkeerd begrepen te worden in het westen, waar dit geassocieerd zal worden met de instructieve en inspirerende activiteiten van de vijfde en derde straal. Misschien is het beter om de receptieve icoon van de ziener te beschouwen als vertegenwoordiger van deze straal.

De ziener is iemand die inzicht heeft in de ultieme aard der dingen. De wijsheid die voortkomt uit een dergelijk inzicht is geen informatie of empirische kennis. Zij kan niet onder woorden gebracht worden. Zij *wordt niet gezien, gehoord of geroken, maar wordt gezien door degene die wil zien*, zoals de tweede van de drie waarheden uit *De idylle van de Witte Lotus* door Mabel Collins het formuleert. De tweede straal is prominent geweest in India en staat zowel in het boeddhisme alsook in Vedanta centraal. Zij is nauwelijks vertegenwoordigd in het westen, waar zij voornamelijk beperkt gebleven is tot bepaalde mystici, zoals Jakob Boehme en tot gnostische groeperingen in de vroege geschiedenis van het christendom. Zij is nooit een deel geweest van de dominante westerse filosofie.

De essentie van de tweede straal is wijsheid of innerlijke kennis, het bewustzijn van wat wij zijn, waar wij zijn en waarom wij (er) zijn. Zoals *Aan de voeten van de Meester* het formuleert: *Er zijn in de hele wereld maar twee soorten mensen - zij die weten en zij die niet weten; en op deze kennis komt het aan* (Uit: *Drie wegen, één Pad*, blz. 195). Deze kennis is de innerlijke kennis van wijsheid. Het is het kennen van datgene wat, als het gekend is, maakt dat niets anders geweten hoeft te worden, zoals de jonge student Svetaketu leerde in de *Chandogya Upanishad*. Voor het westen en voor deze wereld is deze wijsheid het meest belangrijke dat geleerd moet worden. Het is *hetgeen er toe doet*.

De **eerste straal** wordt voornamelijk weggelaten door O'Malley, die er alleen indirect naar verwijst bij het behandelen van de profetische cultuur, ofschoon zij in feite heel prominent is in het westen. De westerse bekendheid ervan, net als die van de andere drie culturen van O'Malley, komt via Griekenland, maar zij was geen factor in de vroeg-christelijke geschiedenis of in de Middeleeuwen, en die interesseren O'Malley het meest. De eerste straal werd pas echt prominent in het westen, in de achttiende eeuwse Verlichting. Maar wat is de eerste straal?

Het traditionele iconische beeld van deze straal is **de Koning**. Ofschoon dat beeld heel toepasselijk is wanneer het naar behoren begrepen wordt, wordt het tegenwoordig nogal gauw verkeerd begrepen. De eerste straal koning is iemand die over zichzelf regeert, niet over anderen. Misschien is een beter iconisch beeld dat van de Held, degene die alles waagt om alles te winnen. Dat iconische beeld wordt belichaamd in figuren uit de kinderliteratuur zoals Harry Potter en Dorothy Gale uit *The Wizard of Oz*. De Held is Arjuna op het slagveld van Kurukshetra.

De essentie van de **eerste straal** is **vrijheid**, maar er zijn twee soorten vrijheid: uiterlijke en innerlijke. In het oude Griekenland, met de Atheense democratie, lag de nadruk voornamelijk op uiterlijke vrijheid. Deze is prominent aanwezig in het westen sinds de Verlichting die leidde tot de Amerikaanse revolutie met zijn strijdkreet dat alle mensen begiftigd zijn met bepaalde onvervreembare rechten, waaronder *leven, vrijheid, en het streven naar geluk*, en tot de Franse revolutie met zijn strijdkreet: *vrijheid, gelijkheid, broederschap*. Vrijheid is de basis van de kapitalistische economische theorie. Het was het uitgangspunt van Franklin Roosevelt's toespraak, de zogenaamde State of the Union in 1941: *de vier vrijheden van spreken, van godsdienst, gebrek lijden en van angst hebben*. Deze uiterlijke vrijheid is een tweesnijdend zwaard.

De andere soort vrijheid is innerlijke vrijheid en hierover gaat de *Bhagavad Gita*. Aan het eind van zijn lange reeks instructies aan Arjuna concludeert Krishna: *Zo is dan nu de wijsheid, die meer verborgen was dan de verborgenheid zelf, door Mij aan u medegedeeld; als ge het ten volle doordacht hebt, handel dan, zoals het u goeddunkt* (XVIII.63). In feite vertelt Krishna Arjuna dat wanneer hij de wijsheid in Krishna's woorden begrijpt, hij kan doen wat hij wil; dan heeft hij volledige vrijheid van handelen. Dat is waar omdat, wanneer wij weten hoe de dingen werkelijk zijn, wij alleen maar het juiste willen en dan zal onze vrijheid van handelen onvermijdelijk resulteren in juist handelen.

Deze boodschap wordt helemaal niet beperkt tot de *Gita*. De dienst van Morning Prayer in het Anglicaanse *Book of Common Prayer* spreekt over het goddelijke als *de auteur van vrede en de minnaar van eendracht, in wiens wetenschap ons eeuwig leven is, wiens dienst volmaakte vrijheid is*. Deze vrijheid wordt besproken in de derde waarheid van *De Idylle van de Witte Lotus: Elke mens is zijn eigen absolute wetgever, de schenker van glorie of ondergang aan zichzelf; degene die beslist over zijn leven, zijn beloning, zijn bestraffing*. Politieke vrijheid, economische vrijheid, vrijheid van uitdrukking, vrijheid van geloof – al zulke vormen van uiterlijke vrijheid zijn symbolen van de enige vrijheid die er echt toe doet: de vrijheid die ontstaat uit de wijsheid van weten wie wij zijn, waar wij zijn en waarom wij zijn. Die vrijheid is de essentie van de eerste straal.

Wanneer de zeven stralen in onbalans zijn in een persoon of in een samenleving, dan zal de essentie van de dominerende straal waarschijnlijk verwrongen zijn. Rituele orde wordt dan dodelijke formaliteit. Gehoorzaamheid wordt slavernij. Kennis wordt pedanterie. Artistieke harmonie wordt dilettantisme. Humanistische filosofie wordt kretologie. Wijsheid wordt dogma. Vrijheid wordt losbandigheid en anarchie. Wat ieder van ons behoeft en wat de wereld nodig heeft is een juiste balans van alle zeven stralen, die samen iedere neiging corrigeren om te veel gewicht aan één ervan te hechten.

Wanneer de zeven stralen in balans zijn, kunnen zij kosmische orde in het menselijk leven brengen, spontane gehoorzaamheid oproepen aan het hoogste in ons, het nuttigste deel van kennis aan ons openbaren, onze ervaring met elkaar en met de wereld rondom ons in harmonie brengen, ons helpen het volledige menszijn van onze evolutie te bereiken, ons innerlijke wijsheid geven over onszelf en de wereld, en ons leiden tot die volmaakte vrijheid die vrijheid betekent van zelfzucht, onwetendheid en geweld. Op die gelukkige dag van in balans zijn bestaan er geen vier culturen van het westen meer, noch zelfs enig cultuurconflict waar dan ook op de planeet, maar in plaats daarvan één wereldcultuur met diverse uitdrakkingsvormen waarbij elk de balans van de zeven stralen illustreert en eeraandoet.

* John W.O'Malley, *Four Cultures of the West*
(Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press, 2004)

Uit: *The Theosophist* van mei 2005
Vertaling: A.M.I.